

5–6-SINF O‘QUVCHILARIDA IMLO SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Sevara Abdihamidova

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining 4- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 5-6- sinf o‘quvchilarining imlo savodxonligini oshirish usullari tahlil qilinadi hamda bu jarayonda kuzatilayotgan muammolar va ularning yechimlari turli xil metodlar orqali o‘rganilib, darslarga tatbiq etish yo‘llari tavsiya qilinadi.

Kalit so‘zlar: imlo savodxonligi, ta’lim, muammolar, interaktiv metodlar, tavsiya, xulosa.

Har bir davlatning o‘z tili, o‘z yozuvi bor va ularsiz davlatni, millatni tasavvur qilish qiyin. Shu boisdan tilimizdan to‘laqonli va samarali foydalanishimiz kerak, chunki bu millat yuzi, obro‘sidir. O‘z tilida to‘g‘ri va ravon gapirolmaganlar, yozuvni ham to‘g‘ri yozisha olmaydi. Tafakkurimiz gapirishimizga yordam bersa, tilimiz to‘g‘ri yozishga yordam beradi va ular bir-biriga chambarchas bog‘liq. Imlo savodxonlikni rivojlantirish- o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq madaniyatini shakllantirishda eng muhim bosqichdir. Ko‘p kuzatishlar natijasida shuni ko‘rishimiz mumkinki, boshlang‘ich, o‘rta va yuqori sinflarda ham imlo savodxonligi bilan bog‘liq muammolar mavjud.

“Savodxonlik masalasining dolzarbligi shundaki, maktab o‘quvchilaridan tashqari talabalar va hatto o‘qituvchilar yozma nutqida ham imloviy xatolar uchraydi. Vaholanki, imloviy savodxonlik jamiyat a‘zolari uchun muhim ahamiyatga ega.”³⁶⁹

Bu muammolarga asosiy sabab deb quyidagilarni keltirishimiz mumkin.

1. Oilada, maktabda o‘qituvchi va o‘quvchilarning turli xil shevalar, lahjalaridan foydalanishi, darslar to‘liq adabiy tilda o‘tilmasligi.
2. Boshlang‘ich sinfdanoq unli harflarni to‘g‘ri talaffuz qilishi va qilmasligiga e’tibor bermaslik.
3. Yo‘l peshtoqlari, transport vositalari va ko‘zga ko‘rinib turadigan joylardagi yozuvlarning imlo jihatdan to‘g‘ri emasligi.
4. Ijtimoiy tarmoqlardagi chatlar, o‘zaro yozishmalarning, guruh va kanallardagi yozuvlarning ham noto‘g‘ri yozilishi

Bularning barchasi o‘quvchilarda imlo savodxonligining susayishiga olib keladi. Hozirgi globallashuv zamonida, ijtimoiy tarmoqlar, sun’iy intellekt rivojlangan davrda biz yoshlar nutqimizni imloimizni to‘g‘rlab, shu zamonga mos bo‘lishimiz darkor. Yuqoridagi ko‘rib chiqqan muommolarimizga yechim sifatida eng birinchi ishni oiladan boshlashimiz kerak. Ya’ni, ona bola tarbiyasi uchun otadan ko‘ra masulroq shaxsdir. Shuning uchun ham ona bolasining tili chiqishi bilan uni to‘g‘ri gapirishga o‘rgatishi, so‘zlarni buzmasdan, qisqartmasdan talaffuz qilishga e’tibor berishi, eng asosiysi oila muhitga adabiy tilni kiritishi lozim. Shundagina bola to‘g‘ri talaffuz qiladi va to‘g‘ri yoza oladi. Bundan tashqari maktabdagi o‘qituvchilarning ham imlo savodxonlikni oshirishdagi roli katta, ya’ni darsda faqat ona tili o‘qituvchilari emas boshqa fan o‘qituvchisi ham to‘g‘ri talaffuz qilishi va faniga oid atamalarni to‘g‘ri yozishi kerak. Shunda o‘quvchilar notanish so‘zlarning yozilishini eslab qoladilar, mabodo eslab qolishmasa ham ko‘z xotirasida qolib ketadi. Imlo savodxonlikni rivojlantirishda o‘quvchilarning o‘zlari ham masuliyatli bo‘lishi, ko‘rgan so‘zlarning imlosiga e’tiborli bo‘lib eslab qolishi, qiyin so‘zlarni ovoz chiqarib o‘qishi va qiyin so‘zlarning ro‘yxatini tuzgan holda muntazam mashq qilishi kerak. Shundagina har tamonlama qilgan ishlarimiz imlo savodxonlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Imlo savodxonlikni rivojlantirish uchun dars jarayonida qo‘llanishi kerak bo‘lgan bir nechta metodlar bilan tanishib chiqamiz.

³⁶⁹ G.A.Ergasheva. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining imloviy savodxonligini rivojlantirish metodikasi. 2022.

1. “Rangli kod” metodi:

Bu metodda uch xil rang tanlab olinadi va o‘quvchilar ham uch guruhga bo‘linadi.

- **Qizil** (Qo‘sh undoshli so‘z)
- **Yashil** (Qo‘sh unli so‘z)
- **Sariq** (X harfi qatnashgan so‘z)

Bu metod shu tartibda bo‘ladi va o‘quvchilarga 5 daqiqa vaqt ajratiladi. Shu vaqt ichida qaysi guruh eng ko‘p so‘z yozsa, o‘sha guruh g‘olib bo‘ladi.

Bu metodning maqsadi; imlo savodxonlikni oshirishga, tez fikrlashga, izlanuvchanlik va xotiraning kuchayishiga yordam beradi. Bu metodni darsning boshida hammaning e‘tiborini jamlash uchun yoki dars o‘rtasida zerikkan va toliqqan o‘quvchilarni uyg‘otish va qiziqtirish maqsadida qo‘llansa, samarali natijaga erishish mumkin.

Bu metodni o‘qituvchilar odat qilib olgan holda darslarda og‘zaki shaklda ham ko‘p marotaba qo‘llab borsa, o‘rta sinf o‘quvchilarning imlo savodxonligi ancha sezilarli darajada rivojlanadi.

2. “Aralash harfli” metod.

Bu metodda o‘quvchilar ikki guruhga bo‘linadi va aralash harfli matn beriladi. 10 daqiqa vaqt davomida o‘quvchilar matnni mazmunan va imlo jihatdan to‘g‘rlab yozib chiqishi kerak bo‘ladi. Ya‘ni;

To‘rg‘ilik Mosuning sosayi kbaridi.
Erigkli ase hesargralrngni serihag o‘shaxiydi.
To‘rikg‘li o‘traag chiaqqch, bchra
Erigkliarltni ytuib yiobuardi.

Bu aralash matnning asl ko‘rinish quyidagichadir.

To‘g‘rilik Musoning soyasi kabidir.
Egrilik esa sehrgarlarning sehriga o‘xshaydi.
To‘g‘rilik o‘rtaga chiqqach, barcha egriliklarni yutib yuboradi.

Bu metodning maqsadi -5-6-sinf o‘quvchilarning imlo savodxonligini oshirishga, tezkorligini kuchaytirishga, tez fikrlashga va ongini o‘stirishga yordam beradi. Bu metod darslarni qiziqarli va samarali o‘tkazishga, o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorligida ishlashga yordamlashadi. Bu metodni o‘rta sinflar balki, yuqori sinf o‘quvchilariga qo‘llasa ham yaxshi natija beradi.

3. “So‘z tuz” metodi.

Bu metod quyidagicha tashkillashtiriladi, ya‘ni o‘quvchilar ichidan to‘rt dona o‘quvchi doskaga chiqadi. Ularga bittadan kartochka beriladi va u kartochkalarda ikkitadan so‘z yozilgan bo‘ladi. O‘quvchi kartochkadagi so‘zning bir tovushini tushirib, keyingi o‘quvchiga o‘qiydi va u o‘quvchi tushib qolgan tovushni topgan holda to‘liq qilib aytishi kerak. To‘g‘ri topsa u ham keyingisiga shu tarzda davom ettiradi, topolmasa joyiga o‘tiradi. Bu metod shu tarzda bo‘ladi.

Anhor-anor
Dona-ona

hunar- unar
bahor-baho

burgut-urgut
tomon-omon

Bu metod maqsadi- darsda bir xillikdan qochgan holda qiziqarli va mazmunli olib borish uchun va imlo savodini mustahkamlashga, tezlik va topqirlik, bundan tashqar so‘z lug‘atini boyib borishga xizmat qiladi.

O'rta sinf o'quvchilarining imlo savodxonlikdagi eng ko'p xato qiladigani x va h harflar bilan bog'liq xatodir. Bu harflar tovush jihatdan bir – biriga juda o'xshaydi. Shu bois ularni bir-biridan farqlash qiyin.

“Har bir tilda, - deb yozadi G'.Hamroyev, - talaffuz va imlosida muammo bo'lgan nutq tovushlari mavjud. O'zbek tilida unli tovushlardan, asosan u- o', i-e, va undoshlardan x va h kabi tovushlarning aytilishi va yozilishida o'quvchilar, barcha soha vakillari, eng achinarlisi, ayrim mutaxassis- o'qituvchilar ham muntazam xatoga yo'l qo'yadi.”³⁷⁰ deb izohlaydi. Darhaqiqat, maktab o'quvchilariga bu harflarni tovush orqali farqlash ancha qiyin hisoblanadi. Shuning uchun ham o'qituvchilar ko'magida ularni esda saqlash kerak. O'qituvchilar dars jarayonida shu harflarga oid bir nechta topshiriqlar qo'llasa, ularni muntazam davom ettirsa o'quvchilarning imlo jihatdan xatolari ancha kamayar edi. Shunga oid bir necha topshiriqlar:

1. **Topshiriq.** Barcha o'quvchilar daftarlariga x harfidan boshlanadigan so'zlarni bir daqiqa vaqt ichida yozadi. Shu vaqt ichida kim to'g'ri va ko'p so'z yozganini, sherigi bilan daftarlarini almashib aniqlashadi.

Bu topshiriq o'quvchilarning imlosini kuchaytirishga, xotirasini mustahkamlashga, tez o'ylash va harakat qilishga yordam beradi.

2. **Topshiriq.** Darsda o'qituvchi o'quvchilariga h harfidan boshlanadigan bir bo'g'inli so'zni beradi. O'quvchilar esa u so'zga qo'shimcha yoki so'z qo'shib yangi so'z hosil qilish kerak.

Misol uchun (ham) so'zini olamiz.

Hamdard
Hamdam
Hamdo'st
Hamfikr
Hamjihat
Hamkas

Bu topshiriqda o'quvchilar x va h harflarini aralashtirib yozishi mumkin.

O'qituvchi bu xatolarni topib, to'g'ri so'zlarni aytadi. Bu topshiriq x va h harflarini farqlashda eng samarali usul hisoblanadi.

3. **Topshiriq.** Elektron doskada x va h harfiga oid aralash so'zlar xato va to'g'ri yozilgan holda beriladi. O'qituvchi bir daqiqa ichida x harfi bilan boshlanadigan so'zlarni topib yozing deb vazifa beradi.

havo, hayot, his, hissiyot, holat, harakat, haqiqat, hurmat,
hunar, hamkor, hamma, hozir, harbiy, himoya, hikoya, hosil,
halol, hasrat, hiyla xabar, xavf, xato, xat, xayr, xira, xizmat,
xarita xonadon, xalq, xushmuomala xotira, xursand, xazina, xulosa,

Bu topshiriq o'quvchilarda tez fikrlashga va imlo savodining kuchayishiga yordam beradi.

XULOSA

Imlo qoidalarini o'rganish o'rta sinf o'quvchilari uchun juda muhimdir. Chunki bu davrda o'quvchilar so'zlarni to'g'ri yozish, fikrni aniq ifodalash va adabiy til me'yorlarini o'zlashtira boshlaydilar. Maqolada ko'rib chiqilgan topshiriqlar va metodlar o'quvchilarga imlo qoidalarini oson eslab qolish, xatolarini topib to'g'rilash hamda yozma nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

³⁷⁰ Hamroyev G'. Umumiy o'rta ta'lim tizmida fonetikaga doir o'quv materiallarining metodik ta'minotini takomillashtirish. Ped.fan.fals.dokt.(PhD) diss, avtoreferati, -Samarqand; 2019.

To'g'ri tanlangan metodlar, usullar o'quvchilarni darsga qiziqtiradi, ularda mustaqil ishlash, izlanish va to'g'ri yozishga intilish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Shu sababli imlo ustida muntazam ishlash o'quvchilarning umumiy savodxonligini oshiradi va kelgusida har qanday mavzuni aniq va ravon yozib ifodalashiga mustahkam zamin yaratadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.TO'XLIYEV, M. SHAMSIYEVA, T.ZIYODOVA.O'zbek tili o'qitish metodikasi.O'quv qo'llanma. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, T.: 2006 192 bet
2. Ergasheva.G – SamVXTXQTMOHM “Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining imloviy savodxonligini rivojlantirish metodikasi” o'quv qo'llanma – Toshkent: Qamar media nashriyoti,2022-yil. 66 bet..
3. Hamroyev A.R. Po'lotova Y.A. "Ona tili o'qitish metodikasi" TOSHKENT – 2021.Mas'ul muharrir: pedagogika fanlari doktori, professor B.R.Adizov. Taqrizchilar: filologiya fanlari doktori, professor Y.Saidov pedagogika fanlari nomzodi, professor M.Axmedjanov.
4. K. Qosimova, S.M atchonov, X. G'ulom ova, Sh. Yo'ldosheva, Sh. Sariyev. (Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalari uchun darslik): — T.: «NOSHIR», - 2009. 352 b.
5. K.Mavlonova (va boshq) Ona tili [Matn]: 6-sinf, metodik qo'llanma – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 192 b.